

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Beşinci Bölme

Dimova və Peeva Bolqarıstana qarşı

(Ərizə no.20440/11)

QƏRAR

19 Yanvar 2017

Dimova və Peeva Bolqarıstana qarşı işində

Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi (Beşinci Bölmə) aşağıdakı hakimlərdən ibarət tərkibdə

Angelika Nubberger, *sədr*

Erik Mose

Ganna Yudkivska

Andre Potoçki

Yonko Grozev

Carlo Ranzoni

Martins Mits

Milan Blaski *Bölmə katibi*

06 dekabr 2016-cı il tarixdə qapalı müşavirə keçirərək, aşağıdakı qərarı qəbul edir:

PROSEDUR

1. İş, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının ("Konvensiya") 34-cü maddəsinə əsasən Bolqarıstan vətəndaşları olan 1980-ci il təvəllüdlü (birinci ərizəçi) xanım Tsveta Dimitrova Dimova və 2005-ci il təvəllüdlü xanım Emma Lachezarova Peeva (ikinci ərizəçi) tərəfindən 18 mart 2011-ci il tarixdə Bolqarıstan Respublikasına qarşı yönəldilmiş ərizə (no.20440/) əsasında başlanılmışdır.
2. Ərizəçilər Sofiya şəhərində fəaliyyət göstərən vəkil xanım S.Razboynikova tərəfindən təmsil olunurlar. Bolqarıstan hökumətini Ədliyyə Nazirliyinin əməkdaşı xanım A.Panova təmsil edir.
3. Ərizəçi iddia etmişdir ki, Ali Kassasiya Məhkəməsinin 01 noyabr 2010-cu il tarixdə atasının razılığı olmadan uşağın anası ilə heç bir qadağalar olmadan xaricə səyyahət etməsinə icazə verməkdən imtina etməsi, hər iki ərizəçinin şəxsi və ailə həyatı hüquqlarının pozuntusunu təşkil edir və onların bu barədə səmərəli hüquq müdafiə vasitələri olmamışdır.

4. 15 iyun 2015-ci il tarixdə bu şikayətlər hökumətə göndərildi və ərizənin qalan hissəsi Məhkəmə Qaydalarının 54-cu paragrafının 3-cü bəndinə əsasən qeyri-məqbul elan edildi.

Faktlar

1. İşin Halları

a. İşin tarixcəsi

5. Birinci ərizəçi ikinci ərizəçinin atasından 22 Dekabr 2008-ci il tarixdə məhkəmədə təsdiq olunmuş boşanma müqaviləsi ilə boşanmışdır. Müqaviləyə əsasən ona valideynlik hüquqlarını həyata keçirmək hüququ, ataya isə isə görüş hüququ, ailənin yaşayış yerindən istifadə hüququ və ayda 50 Avro aliment ödəmək vəzifəsi verildi. Uşaq anası ilə birlikdə yaşayırdı, atası isə onu hər ayın 1-ci və üçüncü həftə sonları, yayda 30 gün müddətinə və qışda və ya yazda isə 1 həftə müddətinə görə bilirdi. Müqavilədə ananın uşağıyla yaşaması üçün xüsusi bir ünvan, hətta şəhər və ya qəsəbə qeyd edilməmişdi.

6. 25 Noyabr 2009-cu il tarixdə ata tərəfindən qızıyla görüş vaxtlarının dəyişdirilməsinə dair verilən ərizəyə əsasən, 1-ci instansiya məhkəməsi valideynlər arasında atanın qızıyla həftə sonları görüş saatlarının bir neçə saat artırılmasını nəzərdə tutan yeni müqavilə təsdiq etdi. Valideynlər eyni zamanda atanın uşağı anasının Kazanlakdakı (Bolqarıstan) evindən götürməsinə və eyni ünvana qaytarmasını razılaşdırdılar; Ata qızıyla Bolqarıstandakı Koprivştitsa və Srednogorovoda yerləşən iki xüsusi ünvandan birində görüşə bilirdi. Əgər ana ünvanını dəyişdirsə, atanı 10 gün müddətində poçt vasitəsi ilə bu dəyişiklik barəsində məlumatlandırılmalı idi.

b. Uşağın səyahət etməsinə icazəsi üçün mülkü məhkəmələrdəki icraat

1. Varna Rayon Məhkəməsindəki 1-ci instansiya icraatları

7. 18 Mart 2009-cu il tarixdə 1-ci ərizəçi 1985-ci il Ailə Məcəlləsinin 72-ci maddəsinə əsasən atanın razılığı olmadan uşağın ölkəni tərk etməsi üçün məhkəmənin razılığının verilməsinə dair iddia ərizəsi ilə Varna Rayon Məhkəməsinə müraciət etmişdir. O, bildirmişdir ki, onun Birləşmiş Krallıqda yaşayan və dəniz mühəndisi işləyən bir nəfərlə münasibəti vardır. Onlar evlənmək niyyətindədirlər və o, qızı və onunla birlikdə Birləşmiş Krallıqda

yaşamaq istəyir. Yuxarıda göstərilənlərə baxmayaraq, birinci ərizəçi xüsusilə bildirmişdir ki, məhkəmə onun uşağın səyyahət etməsinə dair ərizəsini təmin etmədiyi təqdirdə, o, məsuliyyətli valideyn kimi uşağın qayğısına qalmaq üçün Bolqarıstanda qalmalı olacaq.

8. 30 Oktyabr 2009-cu il tarixdə Varna Rayon Məhkəməsi birinci ərizəçinin uşağın icazəsiz yalnız ana ilə xaricə səyyahət etməsinə dair ərizəsini, uşağın maraqlarına uyğun olmadığını qeyd edərək, rədd etdi. Daha konkret desək, məhkəmə, ananın xaricdə sabit yaşayış yeri göstərməməsini, uşağın rifahının təmin edilməsi üçün sabit gəlirinin olmamasını və uşağın Bolqarıstanda olmamasının atanın görüş hüququna maneə törədəcəyini səbəb göstərmişdir.

2. Varna Regional Məhkəməsində apellyasiya icraatı

9. Birinci ərizəçi rayon məhkəməsinin qərarından apellyasiya şikayəti vermişdir. O, atanın uşağa maraq göstərmədiyini və heç bir aliment ödəmədiyini iddia etmişdir. Atanın uşağın hər hansı bir dövr üçün ölkəni tərk etməsinə icazə verməməsi, onun qızını xaricə tətillə aparmasına və qızını daha yaxşı imkanlarla təmin edə biləcək nişanlısıyla Birləşmiş Krallıqda, Montroseda yaşamasına mane olur. O və nişanlısı bu il ailə qurmaq niyyətindədirlər, lakin, qızının ölkəni tərk edə bilməməsi buna imkan vermir.

10. Varna Regional Məhkəməsi 22 fevral 2010-cu il tarixdə onun apellyasiya şikayətini mümkün hesab etdi. Məhkəmə qərara aldı ki, ananın uşaq üçün emosional cəhətdən təsəlliverici mühit yaratmaq və uşağı maliyyə dəstəyi ilə təmin etmək də daxil olmaqla əsas valideynlik keyfiyyətləri vardır. Bu qızının himayəsi ona verilən zaman qərarlaşdırılmışdır və sonra rədd və ya təkzib edilməmişdir. Birinci ərizəçinin valideynlik keyfiyyətləri və qızına qayğısı milli sərhədləri keçdiyi təqdirdə dəyişilməyəcəkdir. İki valideyn arasındakı gərgin münasibətləri nəzərə alaraq məhkəmə hesab etmişdir ki, uşağın yalnız anası ilə birlikdə xaricə səyyahət etməsinə icazə verilməsi bütün onun körpəlik dövrü üçün, həddi-buluğa çatana qədər verilməlidir. Məhkəmə eyni zamanda ananın vəziyyətində dəyişikliklərin olmasının ata və uşaq arasında görüş rejminin dəyişdirilməsi üçün əsas təşkil etdiyini qeyd etdi, lakin, bu məsələyə dair qərar qəbul etmədi.

3. Sonuncu instansiya Ali Kassasiya Məhkəməsində icraat

11. Uşağın atasının verdiyi kassasiya şikayətindən sonra, 2010-cu ilin iyun ayında Ali Kassasiya Məhkəməsi işə baxdığı müddətdə ikinci instansiya məhkəməsinin qərarının icrasını təxirə saldı. 2010-cu il 1 Noyabr tarixli yekun qərarı ilə Məhkəmə ikinci ərizəçiyə atasının icazəsi barəsində sənədi olmadan xaricə səyyahət etməsinə icazə verməkdən imtina etdi.

12. Məhkəmə ilk olaraq daxili məhkəmələrin yanaşmasında yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin hər iki valideyninin icazəsi olmadan xaricə səyyahət etməsinə limitsiz icazə verilməsi məsələsində ziddiyyət olduğunu müşahidə etmişdir. Bəzi məhkəmələr (hazırkı işdə ikinci instansiya məhkəməsi daxil olmaqla) uşağın himayəsinin verildiyi valideynin əsas valideynlik keyfiyyətlərinə malik olduğu təqdirdə, bu icazənin (*упражняване на родителските права*) verilməsindən imtina edilə bilməyəcəyini aşkar etmişdir. Digər məhkəmələr hesab edirlər ki, valideynlər arasında konsensus olmadığı təqdirdə, xaricə səyyahət etməyə limitsiz icazə verilməsi, yalnız valideynlər arasında əlavə narahatlığa və mübahisələrə səbəb olacaqdır və bu uşağın maraqlarına uyğun deyildir.

13. Hazırkı işi araşdıran zaman məhkəmə xüsusilə təşəkkül tapmış və məcburi presedent hüququna əsaslanır və buna əsasən uşağın xaricə yalnız bir valideyn ilə limitsiz səyyahət etməsinə icazə verilməsi yalnız prinsipcə uşağın maraqlarına uyğun olmadığı üçün verilə bilməz. Daha dəqiq desək, bu cür icazə üçün müraciət edən valideyn uşağı müharibə vəziyyətində olan və ya təbii fəlakət riski yüksək olan ölkələrə apara bilər, beləliklə uşağın rifahını təhlükəyə ata bilər və dövləti onun təhlükəsizliyini təmin etmək imkanından məhrum edə bilər. Eyni zamanda valideyn uşağı Avropa Birliyinin üzvü olmayan ölkələrə və ya Bolqarıstanla hüquqi yardım ilə bağlı heç bir razılaşması olmayan ölkələrə apardığı təqdirdə, səlahiyyətli orqanlar digər valideynin görüş hüququnun pozulmamasını təmin edə bilməz.

14. Məhkəmə bu uşağın maraqlarına uyğun olarsa, bir valideynlə xaricə səyyahət etməyə icazənin yalnız təyin olunmuş yerlərə və məhdud vaxtlarda verilə biləcəyini qərara aldı.

15. Hazırkı işə gəldikdə isə, məhkəmə qeyd etdi ki, birinci ərizəçi uşağın hansı ölkəyə aparılacağı və yaxud da atası ilə görüş hüququnu necə həyata keçirəcəyinə dair heç bir qarantıya təqdim etməmişdir. Bu önəmlidir ki, birinci ərizəçi məhkəmədə onun və uşağın əsas yaşayış yerlərini Birləşmiş Krallığa dəyişdirdikləri halda, ata və uşaq arasında görüş rejminin dəyişdirilməsi barədə məsələ qaldırmamışdır. Hər bir halda, birinci ərizəçi

məhkəmədəki icraatda Birləşmiş Krallıqda yalnız onun gələcəyinə dair şəxsi iddialarını təqdim etmişdir, lakin onun iddia etdiyi faktları sübut edən heç bir dəlil təqdim etməmişdir. O ailə quracağını bildirmişdir, lakin, bu yalnız onun iradəsindən asılı olmayan qeyri-müəyyən gələcəyə aiddir. Əgər o ailə qursaydı və digər bir ölkədə yaxşı şəraiti olsaydı vəziyyət tamamilə fəqli olardı. Belə olan halda, uşağın xaricdə anası ilə yaşamasının onun maraqlarına uyğunluğu məsələsi müzakirəyə açıq olacaq. Lakin, uşaq yetkinlik yaşına çatana kimi, anasına onu naməlum istiqamətlərdə, istənilən müddətə xaricə aparmağa icazə verilməsi onun maraqlarına uyğun deyil.

C. Hadisələrin sonraki inkişafı

16. 2011-ci il 18 dekabr tarixdə, Ali Kassasiya Məhkəməsinin uşağın səyyahəti ilə bağlı yekun qərarından bir ildən az vaxt keçməmiş birinci ərizəçi və onun Birləşmiş Krallıqda yaşayan nişanlısı Bolqarıstanda ailə qurdular. Bundan bir neçə gün öncə, 01 dekabr 2011-ci il tarixdə ikinci ərizəçinin atası açıq şəkildə onun anası ilə birlikdə ölkəni tərk etməsiylə razılaşmışdı. O, 05 yanvar 2012-ci il və 15 iyun 2012-ci arasındakı dövr üçün ilkin sənəd imzalamışdır və görünür ki, daha sonra da bir illik müddətinə belə sənəndlər imzalamışdır. Nəticə etibarilə, ərizəçilər Birləşmiş Krallıqda yaşaya, təhsil ala və səyyahət edə bilmişlər və onlar məhkəmə ilə axırncı yazışmaları zamanı da orada olmuşdurlar.

17. 2012-ci ilin yanvar ayında Bolqarıstanı tərk etdikdən bəri uşaq atası ilə davamlı olaraq skype və telefon vasitəsilə əlaqə saxlamışdır və hər yay onunla birlikdə vaxt keçirmişdir.

II MÜVAFIQ DAXİLİ VƏ BEYNƏLXALQ QANUNVERİCİLİK

18. Müvafiq milli və beynəlxalq qanunvericilik *Pençevi Bolqarıstana qarşı, no 77818/12, §§ 25-39, 10 fevral 2015-ci il və Lolova və Popova Bolqarıstana qarşı, no 68053/10, 20 yanvar 2015-ci il tarixli işlərdə müəyyən edilmişdir. Xüsusilə də, uşağın yaşayış yeri ilə bağlı 01 oktyabr 2009-cu ilə qədər qüvvədə olan 1985-ci il tarixli Ailə Məcəlləsi yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların valideynləri ilə yaşamalarını nəzərdə tutur; əgər valideynlər arasında anlaşmazlıqlar olarsa birinci instansiya məhkəmələri uşağın hansı valideyni ilə yaşamalması barəsində qərar qəbul edir.*

19. Məhkəmə tərəfindən Pençevi barəsində qərarın qəbulundan sonra, 01 mart 2016-cı il tarixdə Bolqarıstan Ali Kassasiya Məhkəməsinin sədri yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların valideynlərinin razılığı olmadan xaricə səyyahət etməsi ilə bağlı izahedici qərarın qəbul edilməsi üçün prosedur başlamağa sərəncam verdi. İş Mülki Məhkəmə Palatasında 1/2016 nömrə və izahedici iş kimi qeydiyyatla alınıb və nəticəsi gözlənilir.

20. 29 avqust 2016-cı ildən Bolqarıstan Ədliyyə Nazirliyinin saytında yerləşdirilən Ailə Məcəlləsinə düzəliş barəsindəki qanun layihəsi, 2009-cu il tarixli Ailə Məcəlləsinin 127A sayılı maddəsinin ləğvini nəzərdə tutur. Bu müddəa 21 dekabr 2016-cu il tarixdən bəri, xüsusilə həddi buluğa çatmayan şəxslərin xaricə səyyahət etməsi və onlara şəxsiyyət vəsiqəsinin verilməsi məsələsinin hər iki valideyn tərəfindən birgə qərarlaşdırılmasını nəzərdə tutur. Valideynlər arasında razılaşma olmadıqda yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin yaşayış yeri üzrə, iki yuxarı instansiya məhkəməsinə şikayət verilə bilinməsi şərti ilə 1-ci instansiya məhkəməsində həll edilməlidir.

21. Yuxarıda adı çəkilən Pençevinin işində qeyd edilən müddəalarla yanaşı, aşağıda qeyd edilən müddəaların hazırkı işə aidiyyəti vardır. 1985-ci il tarixli Ailə Məcəlləsinin 72-ci maddəsinə əsasən valideynlik hüquqları və öhdəlikləri hər iki valideyn tərəfindən birgə və ayrı-ayrılıqda həyata keçirilir. Valideynlər razılaşmadığı hallarda, müvafiq rayon məhkəməsi hər iki valideyni və əgər ehtiyac olarsa uşağı dinlədikdən sonra valideynlik haqqlarının tətbiqinə dair qərar qəbul edir. Qərardan iki yuxarı instansiya məhkəməsinə şikayət verilə bilər.

22. 1998-ci il Bolqarıstan Şəxsiyyət Sənədləri haqında Aktın 76(9)-cü bəndinə əsasən polis həddi-buluğa çatmayan şəxsin ata və anasının hər ikisinin yazılı icazəsi olmadan ölkəni tərk etməsinə icazə verməyə bilər.

23. 2007-ci il tarixli Mülkü Prosesual Məcəllənin 528-ci və 529-cu Maddələri uşağı təhvil verməyə dair öhdəliklərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Əgər əleyhinə məhkəmə qərarı olan şəxs uşağı təhvil verməkdən imtina edirsə, icraçı onu cərimələyə bilər və Uşaq Müdafiə Aktına əsasən müvafiq tədbirlərin görülməsi də daxil olmaqla, Sosial Yardım Müdirliyindən yardım istəyə bilər. Şəxs könüllü şəkildə qərarın icrasına əməl etmədikdə, polis və bələdiyyə başçısı ilə birlikdə hərəkət edən icraçı sözügedən uşağı götürüb qərar xeyrinə olan şəxsə verə bilər. Əgər şəxs bunun həyata keçirilməsinə mane olarsa, polis dərhal prokurorluq orqanlarına xəbər verərək, onu həbs edə bilər.

24. 27 noyabr 2003-cü il tarixli 2201/2003 sayılı Avropa Şurası Nizamnaməsinin müvafiq müddəaları, evlilik məsələləri və valideynlik məsuliyyəti ilə bağlı qərarların yurisdiksiyası, tanınması və tətbiqi ilə bağlıdır və buna aşağıdakılar daxildir:

Preambula

“(1) Avropa Cəmiyyəti şəxslərin sərbəst hərəkətini təmin edən, azadlıq, təhlükəsizlik və ədalət məkanı yaratmaq məqsədi güdür. Bu məqsədlə, Birlik digər məsələlərlə birgə, daxili bazarın düzgün işləməsi üçün mülki məsələlərdə məhkəmələrlə əməkdaşlıqla bağlı zəruri olan tədbirlər qəbul edir.

.....

(4) 3 İyul 2000-ci il tarixdə Fransa uşaqlarla ünsiyyətlə bağlı məhkəmə qərarlarının qarşılıqlı icrasına dair Şura Nizamnaməsinin qəbulu üçün təşbbüs göstərdi.

(5) Bütün uşaqlar üçün bərabərliyi təmin etmək məqsədilə, bu Nizamnamə evlilik icraatı ilə hər hansı əlaqə, uşağın müdafiəsi ilə bağlı tədbirlər də daxil olmaqla valideynlik məsuliyyəti ilə bağlı bütün qərarları əhatə edir.

.....”

21-ci Maddə- Qərarın tanınması

“1. Üzv dövlətdə qəbul edilən bir qərar hər hansı bir xüsusi prosedur tələb olunmadan digər üzv dövlətlərdə tanınmalıdır.

.....”

26-cı Maddə - Mahiyyəti ilə bağlı yenidən baxılmasına yol verilməməsi

“Qərara heç bir halda mahiyyəti üzrə yenidən baxıla bilməz”.

41-ci Maddə- Görüş hüququ

“1. Üzv dövlətdə qəbul edilmiş məcburi qüvvəyə malik qərarla tanınmış və 40-cı Maddənin 1-ci bəndinin a yarım bəndində göstərilən ünsiyyət hüquqları başqa üzv dövlətdə icra haqqında bəyannaməyə ehtiyac olmadan və əgər həmin qərar verilən üzv ölkədə 2-ci bəndə uyğun olaraq

təsdiqlənmişdirsə, tanınmasına etiraz imkanı olmadan tanınmalı və icra olunmalıdır.

Hətta milli qanunvericilik ünsiyyət hüquqlarını tanıyan qərarın icrasını təmin etmirsə, qərar qəbul etmiş məhkəmə tərəflərin şikayət hüququ olmadan onun məcburi qüvvəyə malik olduğunu elan edə bilər.”

72-ci Maddə- Qüvvəyə minmə

“Bu Nizamnamə 1 Avqust 2004-cü ildən qüvvəyə minəcək”.

.....

Bu Nizamnamə bütövlükdə məcburidir və Avropa Cəmiyyətinin yarandığı sazişə əsasən üzv dövlətlərdə birbaşa tətbiq edilir.

HÜQUQ

KONVENSIYANIN 8-Cİ MADDƏSİNİN VƏ ONUNLA ƏLAQƏDAR 13-CÜ MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

25. Ərizəçilər şikayət etmişdirlər ki, Ali Kassasiya Məhkəməsinin ikinci ərizəçiyə xaricə səyyahət etməsinə icazə verməməsi, Konvensiyanın 8-ci maddəsində qeyd edilən, onların şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququnu pozmuşdur və onlar bu baxımdan səmərəli vasitələrə malik olmamışdılar. 8-ci və 13-cü maddələrin müvafiq hissələri aşağıdakı kimidir:

8-ci Maddə

1. Hər kəs öz şəxsi və ailə həyatına, evinə və yazışma sirlinə hörmət hüququna malikdir.
2. Milli təhlükəsizlik və ictimai asayiş, ölkənin iqtisadi rifah maraqları naminə, iğtişaş və ya cinayətin qarşısını almaq üçün, sağlamlığı, yaxud məneviyyatı qorumaq üçün və ya digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarını müdafiə etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan hallar istisna olmaqla, bu hüququn həyata keçirilməsinə dövlət hakimiyyəti orqanları tərəfindən müdaxiləyə yol verilmir.

13-cü Maddə

1. Bu konvensiyada təsbit olunmuş hüquq və azadlıqları pozulan hər kəs, hətta bu pozulma rəsmi fəaliyyət göstərən şəxslər tərəfindən törədildikdə belə, dövlət orqanları qarşısında səmərəli hüquqi müdafiə vasitələrinə malikdir.

26. Hökumət bu dəlilləri mübahisləndirmişdir.

A. Qəbuledilənlik

27. Hökumət qeyd etmişdir ki, birinci ərizəçi daxili hüquq müdafiə vasitələrini tükəndirməmişdir, belə ki, o, uşağın xaricə səyyahət etməsi ilə bağlı ərizə təqdim etmədən öncə ata və uşaq arasında görüş rejminin dəyişdirilməsi ilə müraciət etməyib. Bundan başqa, Ali Kassasiya Məhkəməsinin yekun qərarından qısa müddət sonra uşağın ölkəni tərk edə bilməsi nəzərə alınarsa, ərizəçilər Konvensiyanın pozuntusunun qurbanı olduqlarını iddia edə bilməzlər.

28. Ərizəçilər yuxarıda qeyd edilən dəlilləri mübahisələndirdilər. Onlar qeyd etdilər ki, görüş rejminin dəyişməsi səyyahət üçün icazəyə ilkin şərt deyil və milli məhkəmənin fərqli qərar verəcəyinə zəmanət vermir. Bundan savayı, ikinci ərizəçi milli hakimiyyət orqanları Konvensiyanın pozuntusunu etiraf etdikləri və qərara düzəliş etdikləri üçün yox, atası fikrini dəyişdirdiyi üçün anası ilə birgə səyyahət edə bilmişdir.

29. Məhkəmə ərizəçinin qəbuledilənliyə dair dəlillərinin hər ikisi ilə razılaşır. Xüsusilə də, Məhkəmə aşkar etmişdir ki, onların şikayətləri daxili hüquq müdafiə vasitələrini tükətməmələri səbəbiylə rədd edilə bilməz, belə ki, görüş hüququnun dəyişməsi uşağın səyyahətinə icazə üçün ilkin hüquqi şərt deyil. Bundan savayı, ərizəçilər hələ də, səlahiyyətli orqanların nə belə bir pozuntunu qəbul etmələrini nə də kompensasiya təmin etmələrini göstərərək, Konvensiyanın pozuntusunun qurbanı olduqlarını iddia edə bilirlər.

30. Məhkəmə qeyd edir ki, şikayət Konvensiyanın 35-ci Maddəsinin 3-cü bəndinin a yarımbəndi çərçivəsində açıq-aydın əsassız deyildir. Məhkəmə eyni zamanda qeyd edir ki, bu digər əsaslara görə də qeyri-məqbul deyildir. Buna görə də, məqbul elan edilməlidir.

B. Mahiyyət

1. Tərəflərin təqdimatları

Hökumət qeyd etmişdir ki, birinci ərizəçinin uşağın yalnız anası ilə birlikdə xaricə limitsiz səyyahət etməsi ilə bağlı ərizəsinə dair yekun qərarında milli məhkəmə işin hallarının adekvat mütanasib təhlilini aparıb. Məhkəmə bütün müvafiq halları nəzərdən keçirdib və qərarını buna əsasən verib. Birinci ərizəçi səyyahət üçün icazədən öncə ata ilə uşaq arasında yeni görüş rejimi müəyyən edilməsi üçün müraciət etməməklə özü öz işinin nəticəsini müəyyən edib. Yeni görüş rejimi o və uşaq Birləşmiş Krallıqda yaşayan zaman vəziyyətə uyğun olardı və o, 2009-cu il Ailə Məcəlləsinin 127-ci maddəsinin 1-ci bəndiylə belə bir iddia qaldıra bilərdi. Son olaraq, Məhkəmə yaxşı təşkil olunmuş milli məhkəmə təcrübəsinin birmənalı olaraq, hər iki valideynin icazəsini təsdiq edən sənəd olmadan, məhkəmələrin həddi-buluğa çatmayan şəxsin naməlum yerə, qeyri-müəyyən vaxta xaricə səyyahət etməsinə icazə verməsinin, uşağın üstün maraqlarına uyğun olmadığı üçün icazə verməsinin qəbuledilməz hesab etdiyini vurğulamışdır

32. Ərizəçilər qeyd etmişdirlər ki, uşağın yaşayış yeri məsələsinin, onun valideynlik haqqlarının kimə verilməsinə dair məsələdən ayrılıqda müəyyən edilməsini tələb edən 01 oktyabr 2009-cu tarixdən qüvvədə olan yeni Ailə Məcəlləsidir. Birinci ərizəçi 1 mart 2009-cu il tarixdə uşağın səyyahətinə dair ərizə verən zaman köhnə 1985-ci il Ailə Məcəlləsi qüvvədə olmuşdur. Bu Məcəllənin müddəalarına əsasən, uşağın harada yaşamasından fərqli olaraq, hansı valideyni ilə yaşamasına dair valideynlər arasında razılıq olmadığı təqdirdə, birinci instansiya məhkəməsi məsələni 1985-ci il Ailə Məcəlləsinin 71-ci Maddəsinin 2-ci bəndinə (bax 18-ci paraqraf, 2-ci cümlə) əsasən həll edir. Birinci ərizəçinin işində, onun boşanmasına qərar verən məhkəmə, uşağın harada yaşayacağını dəqiq müəyyən etmədən, onunla qalmasını müəyyən etmişdir (bax paraqraf 5). Birinci ərizəçi qeyd etmişdir ki, o, səyyahət üçün icazə verilməsinə dair ərizə verərkən bütün hüquqi tələblərə riayət etmişdir və iddiasının 2010-cu ildə apellyasiya şikayəti verdikdən sonra təmin olunması faktına istinad etmişdir (bax paraqraf 9-10). Birinci ərizəçi həmçinin, ona valideynlik hüquqlarını verən ilkin qərarla əhatə olunan, məsələni müəyyən etmək üçün yeni icraata başlanılmasının lazım olmadığını düşünüb.

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi.

33. Müvfiq ümumi prinsiplər birinci işdə -yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin valideynlərinin razılığı olmadan xaricə səyyahət etməsinə dair məhkəmə

icraatını təhlil edildiyi Pençevi Bolqarıstana qarşı işində təsvir edilib. Həmin prinsiplərə uyğun olaraq, uşağın görüş hüququ, yaşayış yeri və səyyahəti ilə bağlı mübahisələrin tənzimlənməsində səlahiyyətli dövlət hakimiyyəti orqanlarını əvəz etmək Məhkəmənin işi deyil; Məhkəmə daha çox, həmin orqanların qiymətləndirmə səlahiyyətlərini həyata keçirən zaman qəbul etdikləri qərarları Konvensiyaya əsasən nəzərdən keçirir. Xüsusi olaraq, Məhkəmə daxili məhkəmələrin bütün halın və xüsusilə də faktiki, emosional, psixoloji, maddi və tibbi xarakterli amillərin hərtərəfli təhlilini aparmasını və həmişə uşağın üstün maraqlarını nəzərdə saxlayaraq, hər bir şəxsin müvafiq maraqlarının balanslı və əsaslı qiymətləndirməsini həyata keçirməsini qiymətləndirir.

34. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, hazırkı işdə Ali Kassasiya Məhkəməsinin 01 noyabr 2010-cu il tarixli uşağın səyyahətini rədd qərarı ikinci ərizəçi üçün Bolqarıstandan birinci ərizəçinin 8-ci maddəyə əsasən öz nişanlısı və uşağıyla birgə yaşamaq istədiyi Birləşmiş Krallığa getməyi mümkünsüzləşdirir. Lakin, Pençevi işindən fəqli olaraq, Məhkəmə hazırkı işdə uşağın anası ilə birlikdə Birləşmiş Krallığa getməsinin mümkünsüzlüyünün, yalnız onun anasının 8-ci maddə ilə qorunan hüquqlarına müdaxilə təşkil etdiyini müəyyən etmişdir. Səbəblər bu idi ki, Pençevi işində səyyahətə icazə verilməməsinə dair qərar, birinci ərizəçi Almaniyada təhsilini davam etdirdiyi və ikinci ərizəçinin nənə-babasıyla qaldığı müddətdə hər iki ərizəçinin bir yerdə olmalarına mane olurdu, hazırkı işdə isə birinci ərizəçi müvafiq dövr üçün qızı ilə birlikdə Bolqarıstanda qalır.

35. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, birinci ərizəçinin 8-ci maddə ilə bağlı hüquqlarına müdaxilə qanunla nəzərdə tutulmuşdur; ilk olaraq 1985-ci il Ailə Məcəlləsinin 71-ci maddəsi ilə, daha sonra 2009-cu il Ailə Məcəlləsinin 123-cü maddəsinin 2-ci bəndi ilə birgə 1998-ci il Bolqarıstan Şəxsiyyət Sənədləri Aktının 76-cı bölməsinin 2-ci bəndi ilə (bax paraqraf 18, 22, əlavə olaraq Pençevi işində paraqraf 26). Qanuna keyfiyyətinə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, iki Ailə Məcəlləsinin ikisi də açıq şəkildə uşağın xaricə səyyahət etməsi ilə bağlı məsələlərdə hər iki valideynin icazəsini tələb edir. Bundan əlavə, Bolqarıstan Şəxsiyyət Sənədləri Aktının 76-cı bölməsinin 2-ci bəndi uşağın müvafiq valideyninin razılığı olmadan xaricə səyyahət etməsinin qarşısını almaq üçün polisə səlahiyyət verir. Nəticədə, müvafiq qanun kifayət qədər aydın və əlçatandır və onun tətbiqinin nəticələri öncədən görülən idi. Buna görə də müdaxilənin "qanuna uyğun olduğu" deyilə bilər.

36. Məhkəmə aşkar etmişdir ki, müdaxilə başqalarının hüquqlarının müdafiəsi kimi qanuni məqsədə yönəlmişdir; hazırkı işdə bu ikinci ərizəçinin atasının haqlarının müdafiəsini əhatə edir.

37. Belə olan halda, sözügedən müdaxilənin 8-ci maddənin 2-ci bəndi çərçivəsində “demokratik cəmiyyətdə zəruriliyini” müəyyən etmək işi Məhkəmənin üzərinə düşür. Müdaxilənin zəruriliyi, onun aktual sosial ehtiyaclarla və xüsusilə də, qarşıya qoyulan qanuni məqsədlərə uyğunluğunu nəzərdə tutur (bax W Birləşmiş Krallığa qarşı, 08 iyul 1987-ci il, paraqraf 60, Seriya A no. 121). Buna görə də, Məhkəmə bir tərəfdən Ali Kassasiya Məhkəməsi tərəfindən işin fərdi hallarının çərçivəsində müxtəlif maraqların dəqiq yoxlanılmasıyla ortaya çıxan bütün toqquşan hüquqları nəzərdən keçirilib-keçirilmədiyini, digər tərəfdən, ədalət balansını pozub-pozulmadığını müəyyən etməlidir. Sözügedən maraqlara uşağın və ayrıldıqlarını nəzərə alaraq hər bir valideynin maraqları daxildir.

38. Birinci ərizəçi 8-ci maddəyə əsasən şikayətini ifadə edərkən, ilk olaraq, növündən və müddətindən asılı olmayaraq müvafiq qanunun uşağın xaricə səyyahəti üçün hər iki valideynin razılığını tələb etdiyinə görə, onun 8-ci maddə ilə bağlı hüquqlarına ədalətsiz şəkildə məhdudiyət qoyduğunu vurğulamışdır. Məhkəmə artıq Pençevi işində bu nəticəyə gəlmişdir ki, qanunun bu tələbinin insanların şəxsi və ailə həyatı hüquqlarına əsassız və ədalətsiz şəkildə məhdudiyət təşkil etdiyi aşkar olunmur, xüsusilə də qeyd etmişdir ki, bu uşağı bir valideyn tərəfindən oğurlana biləcək halında digər valideynin müdafiəsi üçündür. Məhkəmə bu işdə fərqli nəticəyə gəlməsi üçün bir səbəb görmür.

39. Məhkəmə daha sonra, sonuncu instansiya məhkəməsinin yekun qərarında uşağın atasının icazəsi olmadan xaricə səyyahət etməsinə icazə verməkdən imtina etdiyini müəyyən etmişdir. Məhkəmə mühüm hesab edir ki, yuxarıda qeyd edilən Ali Kassasiya Məhkəməsinin özünün yaxşı təşkil olunmuş və prinsipcə hər iki valideynin razılığı olmadan uşağın xaricə limitsiz səyyahət etməsinə icazə verilməyən presedent hüququna istinad etdiyi Pençevi işindən fərqli olaraq, hazırkı işdə yuxarı instansiya məhkəməsi işin xüsusi hallarının təhlilini həyata keçirir və müxtəlif maraqları nəzərdən keçirir.

40. Daha konkret desək, Məhkəmə öz mülahizələrində uşağın üstün maraqlarını rəhbər tutur (paraqraf 14-15). Pençevi işindən fərqli olaraq, Məhkəmə hazırkı işdə tələbi uşaq və onun valideynlərinin vəziyyətləri ilə əlaqədar konkret məlumatlar işığında araşdırır. Məhkəmə ilk növbədə

müşahidə etmişdir ki, tələbdə bunun qısa müddətli səyyahətlərdən biri olmadığı, əksinə zamanda və məkanda limitsiz səyyahətlə bağlı olduğu açıqca ifadə edilmişdir. Bu birinci ərizəçinin özünün və uşağın daimi yaşayış yerlərini Birləşmiş Krallığa dəyişmək niyyəti ilə ifadə olunmuşdur. Pençevi işində Məhkəmə daxili məhkəmələri işdəki aşağıdakılardan ibarət ünsürləri nəzərdən qaçırdıqlarına görə tənqid etmişdir: (1) Uşaq Almaniyaadakı uşaq bağçasına yaxşı uyğunlaşmışdır; (2) uşağın anasının orada adekvat yaşayış şəraiti yaratmaq üçün maliyyə vəsaiti var idi; (3) ataya keçmişdə məhdudlaşdırma əmri tətbiq edilmişdir; və (4) sonuncunun görüş hüquqları uşağın anası ilə birgə Almaniya da yaşamalarına uyğun olaraq müəyyənləşdirilmişdir. Hazırkı işdə, daxili məhkəmələr bu növ halları tədqiq etmişdirlər. Xüsusilə, məhkəmə müəyyən etmişdir ki, birinci ərizəçi uşağıyla birlikdə başqa bir ölkəyə köçmək niyyətindədir, lakin, qızını orada adekvat maddi şəraitlə təmin edə biləcəyini və yaxud da müvəqqəti stabilliyini təmin edə biləcəyini göstərməmişdir. Əslində, onun Birləşmiş Krallıqda məskunlaşmasını və ya, evlənmək niyyətində olduqlarını iddia etdiyi 3-cü bir tərəfin xoş niyyətinin olub-olmamasından asılı olmayaraq, uşağın ehtiyaclarını qarşılaya biləcəyi gəlir mənbəyi olmasını göstərən heç bir fakt yoxdur. Uşağın və birinci ərizəçinin xüsusi vəziyyətini araşdırdıqdan sonra aydın olmuşdur ki, məhkəmə uşağın yuxarıda təsvir olunmuş hallarla Birləşmiş Krallıqda məskunlaşması barəsində əndişə duyur. Məhkəmə uşağın rifahı üçün real risk olduğunu qəbul edir və bu ona uşağın məhdudiyətsiz səyyahətinə icazə verməkdən imtinası üçün səbəb olmuşdur. Ona görə də, sonuncu instansiya məhkəməsinin yalnız özünün əvvəlki presedent hüququna əsaslanaraq qərar qəbul etdiyi və vəziyyəti işin konkret halları çərçivəsində araşdırdığı deyilə bilməz.

41. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, hazırkı işlə Pençevi işi arasında digər bir əhəmiyyətli fərq ondadır ki, Pençevi işində uşağın Almaniya da yaşaması məqsədlə görüş rejminin dəyişdirilmiş, bu işdə isə birinci ərizəçi uşağın əsas yaşayış yerinin Birləşmiş Krallıq olmasına uyğun bir şəkildə ata və uşaq arasındakı görüş rejminin müəyyənləşdirilməsinə etinasız yanaşmışdır. Birinci ərizəçi məsələ ilə bağlı özünün belə müdafiə etmişdir ki, uşağın səyyahəti ilə bağlı icraat başlanan zaman, tətbiq olunan hüquq uşağın yaşayış yerinin aydın şəkildə müəyyən olunmasını tələb etmirdi; uşağın hansı valideyni ilə yaşamasını müəyyən etmək məhkəmə üçün kifayət idi və uşaq həmin valideyn ilə yaşamalı idi (bax paragraf 18). O qeyd etmişdir ki, yalnız 2009-cu il oktyabr Ailə Məcəlləsi valideynlər arasında fikir ayrılığı olarsa uşağın yaşayış yerinin xüsusilə müəyyən

olunmasını tələb etdi. O, 2009-cu il mart ayında səyyahətlə bağlı məhkəməyə müraciət etdiyindən, Məcəllədəki dəyişikliklər həmin icraata tətbiq edilməli deyildi.

42. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, Ailə Məcəlləsinə edilən 25 noyabr 2009-cu il tarixli dəyişikliklərdən sonra, birinci ərizəçi uşağın atasıyla xüsusilə uşağın hansı ünvandan götürüləcəyini və qaytarılacağını və atasıyla hansı ünvanda qalacağı barəsində məhkəmə yolu ilə müqavilə bağlamışdır. Uşağın yaşayış yerinin Birləşmiş Krallığa dəyişdirilməsi məhkəmə yolu ilə bağlanmış bu müqaviləyə riayət etməyi mümkünsüz edir. Lakin, birinci ərizəçi uşağın limitsiz səyyahəti ilə bağlı icraat zamanı imkanı olmasına baxmayaraq, o və uşağı xaricdə məskunlaşdıqdan sonra, uşaq və ata arasında görüşün davam etdirilməsini mümkün edən məsələnin həlli yolunu axtarmadı. Məhkəmə bununla bağlı hesab edir ki, əgər dövlət mübahisə mövzusu olan toqquşan maraqlar arasında ədalətli tarazlığı təmin etməlidirsə (bax paraqraf 37), uşağın harada, necə yaşadığının və görüş hüququndan istifadə olunub-olunmamasının həllinin qeyri-münasib olduğunu demək çətinidir. İki valideyn arasında uşağın Birləşmiş Krallıqda yaşaması məsələsi ilə bağlı razılaşmanın olmadığını və belə bir yerdəyişmənin uşaq və atanın ailə həyatına təsir etməsini nəzərə alsaq, məsələ məhkəmə tərəfindən qərarlaşdırılmalı idi, lakin bu barədə məhkəməyə müraciət olunmamışdır.

43. Bundan əlavə, birinci ərizəçi bununla əlaqədar qeyd etmişdir ki, əgər o, 2009-cu ilin oktyabr ayından sonra görüş rejmində dəyişikliklə əlaqədar icraata başlasaydı, bu qənaətbəxş olmayacaqdı, çünki qanunvericilikdə müvəqqəti tədbirlərin mümkün olmadığını nəzərə alaraq, o və uşaq icraatın müddəti bitənə kimi Bolqarıstanda qalmalı idilər. Məhkəmə bununla bağlı təkrar olaraq qeyd edir ki, o, özünü konkret işin araşdırılması ilə mümkün qədər məhdudlaşdırmalıdır, onun vəzifəsi milli hüququ *in abstarcto* nəzərdən keçirmək deyil, bu hüququn tətbiq edildiyi hallarda Konvensiyanın pozuntusunun olub-olmamasını müəyyənləşdirməkdir (bax Olsson İsveçə qarşı, no.1, 24 mart 1988, paraqraf 54, seriya A no 130; bax həmçinin Pençevi, paraqraf 63).

44. Məhkəmə təkrarən qeyd edir ki, onun vəzifəsi həmin məsələlərdə səlahiyyətli milli orqanları əvəz etmək deyil, onların qiymətləndirmə sərbəstliyi daxilində qəbul etdikləri qərarları nəzərdən keçirməkdir. Bütün yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq, Məhkəmə hesab edir ki, Ali Kassasiya Məhkəməsi uşağın üstün maraqları prizmasından işin fərdi

hallarını qiymətləndirərək, Konvensiyanın 8-ci maddəsinə əsasən həmin müddəalarla qorunan hüquqların həyata keçirilməsinə təsir edən məsələlərlə bağlı qərar qəbul edərkən öz öhdəliklərini yerinə yetirib. Baxmayaraq ki, Ali Kassasiya Məhkəməsinin hazırkı işdə təhlili təfsilatı ilə aparılmamışdır, Məhkəmə hesab edir ki, o, konkret vəziyyəti araşdırıb və qərarı qanunsuz hesab edilə bilməz.

45. Son olaraq, Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, nə ərizəçilər icraatın uzunluğundan şikayət etmişdirlər nə də hökumət uşağın səyyahəti ilə bağlı qərar qəbul edərkən bu məsələ ilə məşğul olmuşdur, lakin, Məhkəmə bunun səyyahəti icazəsini rədd edən qərarın mütənasibliyinin qiymətləndirilməsində müvafiq aspekt olduğunu hesab edir (bax Pençevi, paraqraf 72-74). Belə olan halda Məhkəmə öz təşəbbüsü ilə bu məsələnin araşdırılmasını lazımlı hesab etmir.

46. Yuxarıdakı mulahizələr Məhkəmənin 8-ci maddənin pozuntusunun aşkar etməməsi üçün kifayətdir.

47. Ərizəçinin səmərəli hüquq müdafiə vasitələrinin olmaması ilə bağlı şikayətinə gəldikdə isə, Məhkəmə təkrar edir ki, 13-cü maddənin şərtlərinə baxmayaraq, Konvensiyanın digər müddəasının “maddi” cəhətdən pozuntusunun olması, maddənin tətbiqi üçün şərt deyil (bax Klass və başqaları, 6 sentyabr 1978-ci il tarixli qərar, seriya A, no 28, p.29, paraqraf 64, həmçinin bax Boyle və Rice Birləşmiş Krallığa qarşı, 27 aprel 1988-ci il tarixli qərar, seriya A, no 131, p.23, paraqraf 52). 13-cü maddə milli qanunvericilikdə istənilən formada təsbit olunmuş Konvensiyanın hüquq və azadlıqlarının mahiyyətə milli səviyyədə icra olunması və icra olunmamasının iddia edilməsi ilə bağlı hüquq müdafiə vasitəsinin mövcudluğunu təmin edir. Məhkəmə aşkar etmişdir ki, hazırkı işdə milli məhkəmənin uşağın səyyahətinə icazə verməkdən imtina etməsi ərizəçinin 13-cü maddəyə əsasən şikayətinin məğzini təşkil edir. Məhkəmənin səyyahətə icazə verməməsi ilə bağlı məsələlər yuxarıda 8-ci maddəyə əsasən nəzərdən keçirilib. Buna görə də Məhkəmə şikayətin 13-cü maddəyə əsasən ayrılıqda araşdırılmasını vacib hesab etmir.

BU SƏBƏBDƏN MƏHKƏMƏ

1. Yekdilliklə ərizəni məqbul elan edir;
2. 1-ə qarşı 6 səs çoxluğu ilə Konvensiyanın 8-ci maddəsinin pozuntusunun aşkar olunmadığını qərara alır;

3. Yekdilliklə qərara alır ki, Konvensiyanın 13-cü maddəsi baxımından hər-hansı məsələnin araşdırılmasına ehtiyac yoxdur.